

Mircea Eliade, *De religiøse ideers historie*, Gyldendal 1983.

Indtil videre foreligger de to første af i alt fire bind i dansk oversættelse af Mircea Eliades store religionshistoriske værk: *De religiøse ideers historie*. Bag udgivelsen står fagkonsulent Asger Sørensen og professor Jes Asmussen, som begge har været medvirkende til udgivelse af en stor mængde religionsfaglig litteratur i de senere år. Tidspunktet for udgivelsen er velvalgt, da *Illustreret Religionshistorie* fra 1968 ikke længere er på markedet, og der således har manglet en større samlet religionshistorisk fremstilling på dansk, både som introduktion til et fagstudium og for den "dannede almenhed".

De religiøse ideers historie er dog ikke det eneste større samlede værk, der er udkommet i de seneste årtier. På hovedsprogene foreligger efterhånden en anseelig mængde værker med generel oversigtskarakter¹. Det kunne vel ikke være andre end Eliade, som ville påtage sig den opgave alene at skrive en samlet religionshistorie, en tradition som ellers er forladt inden for faget. Men Eliades energi som skribent er velkendt, og ikke mindst er han i besiddelse af den fornødne faglige dristighed til at fuldføre et sådant projekt. Da en fremstilling fra en enkelt forskers pen nødvendigvis vil bære præg af hans opfattelse af faget, vil et par biografiske og fagligt metodiske bemærkninger være uomgængelige².

Mircea Eliade er født i Rumænien 1907, og uddannet på Bukarests universitet i filosofi. Derefter tilbragte han nogle år i Indien med studier af indisk filosofi og religion, hvorefter han vendte tilbage til Rumænien som underviser i religionshistorie, samtidig med at han var særdeles produktiv som skønlitterær forfatter. Efter krigen kom han til Paris og var professor dér, indtil han i 1956 overtog Joachim Wachs professorat i Chicago, hvor han har opholdt sig siden og været særdeles indflydelses-

rig med hensyn til fagets udvikling i USA. tidsskriftet *History of Religions* er f.eks. et produkt af Eliades initiativ. Sammen med Joseph Kitagawa har Eliade været ansvarlig for videreførelse af traditionen fra "*Die verstehende Schule*", som har rødder tilbage i den liberalteologiske tradition.

Dette sidste er vigtigt for en forståelse af Eliades projekt. For-delene ved en samlet fremstilling fra en enkelt forsker turde være indlysende: et samlende perspektiv, muligheder for betydeligt flere krydshenvisninger samt en større homogenitet og dermed læsevenlighed i fremstillingen, hvilket er vigtigt for det publikum, Eliade henvender sig til. Omvendt er der ulemper. Det kan ikke undgås, at der i et værk, som præsenterer den store syntese, må være hastige konklusioner på mangel på forbehold, hvilket dog dårligt vil kunne undgås, såfremt der overhovedet skal siges noget konkret. De allerfleste af forskningens konklusioner kan jo betvivles, hvilket de også bliver i den specialiserede faglitteratur.

Men Eliades ærinde er også et andet. Man kan indvende at han er filosofisk, eklektisk og at han ud fra et bestemt værdisystem tillader sig at udsige værdidomme i fortolkningen af sit materiale. Men det er faktisk også det han vil! Ud fra sin bestemte opfattelse af religion ønsker han at fremstille enkelte religioner i et større idéhistorisk perspektiv. Værket handler, som titlen siger, om de religiøse *ideer*: "Det drejer sig ganske simpelt om ikke at tabe den dybe og udelelige sammenhæng i den menneskelige ånds historie af syne" (forordet, Bd. I, 15). Eliade er idealist og ønsker på ingen måde at være reduktionist, en betegnelse han ofte bruger om bl.a. Marx, Freud og Nietzsche, samt størstedelen af udøverne af etnografien og religionshistorien. Eliade er optaget af begreber som "væren, betydning og sandhed".

Denne teori og den metode, den fænomenologiske, som Eliade oftest har betjent sig af, kommer ikke så stærkt frem i *De religiøse ideers historie* som i nogle af de tidligere, idet han her har "analyseret det helliges fremtrædelsesformer i kronologisk rækkefølge". I dette værk er der i stort omfang tale om

en god og sober historisk fremstilling efter almindeligt historisk-kritisk forbillede, med en mængde kildeangivelser og citater. Det kan kritiseres, at Eliade visse steder baserer sin fremstilling på enkelte forskeres synspunkter, f.eks. Dumézils, men andet ville dog nok være uoverkommeligt. Men spørgsmålet er selvfølgelig *hvordan* Eliade læser, og der optræder da også i teksten en mængde religionsfænomenologiske paralleller, hvis gyldighed kan betvivles. F.eks. genfinder Eliade i hellenistisk tradition "utallige indiske paralleller" (II, 172), som gives en historiserende forklaring på baggrund af Aleksander-togtet. I en diskussion af "sjælens vinger" hos Platon i *Phaidros* (249e) henvises til senere Taoisme og de "australske medicinmænds hemmelige overleveringer" (II, 167). Mest tvivlsomt forekommer de indledende kapitler om ur-menneskets og stenalderens religion, hvorom vi i grunden intet ved, men hvor Eliade støtter sig til studier af nutidige naturfolks religioner ud fra nogle i grunden evolutionistiske antagelser, som i høj grad kan diskuteres.

Når Eliade kan se sammenhænge, hvor det måske kniber for andre, er det p.g.a. hans særlige teori om det religiøse menneske, *Homo Religiosus* og den arkaiske ontologi: at det at leve som menneske i de ældste kulturer i sig selv var en religiøs handling. Som ivrig anti-positivist siger Eliade: "Det hellige er et element i bevidsthedens struktur og ikke et stadium i denne bevidstheds historie" (I, 13), hvilket dog indtil videre må forblive en antagelse. Dette hellige kommer til syne gennem epifanier og religiøse symboler, og det religiøse er en kategori for sig, fuldstændig forskelligt fra det profane. Her placerer Eliade sig i traditionen fra Rudolph Otto, og med nogle begreber som vanskeligt lader sig definere klart.

Den sammenhæng Eliade opnår i værket er altså måske mere hans egen end den er materialets.

Værket er disponeret kronologisk således at man præsenteres for tværsnit i bestemte epoker, en ikke ukendt fremgangsmåde.

Om Eliades stil kan siges at den er sprogligt letlæst, hertil hjælper den gode oversættelse af henholdsvis Merete Klenow With (I) og Vagn Duekilde (II) til et klart dansk. Som nævnt går Eliade ikke af vejen for værdiladede udtryk, hvilket også medvirker til at gøre stilen levende og spændende. Dette er også i tråd med Eliades program, nemlig at dyrke "kreativ hermeneutik": læseren – og forskeren – skal føle sig erfaringsmæssigt beriget, og dermed forstå sig selv og sin egen verden bedre.

Som yderligere inspiration for læseren har den danske redaktion forsynet bindene med farveillustrationer, som måske ikke altid er lige tekstrelevante, men som understreger den oplevelsesdimension, der ofte savnes i andre fremstillinger.

Det første bind omhandler "Fra stenalderen til de eleusinske mysterier" og bind 2 "Fra Gautama Buddha til kristendommens sejr". De to sidste bind, som udkommer i løbet af 84/85, vil omhandle: Den tidlige kristne kirke, Islam, mystik, middelalder og Reformationen, i bind 3 og bind 4 skildrer hinduismens udbredelse i Kina og Japan (sic! – men der må skulle stå Buddhismen), de gamle religioner og myter i Amerika, Afrika og Oceanien, samt nutidens teologi uden Gud. Læseren vil blive taget med i hele religionshistoriens og dele af teologiens domæner. Der kan ikke være tvivl om at værket er et fund for den interesserede læser.

Til hjælp for videre studier er der i de enkelte bind register over navne og primærtekster, Eliades komplette noteapparat, samt en litteraturvejledning for hovedområderne, dog således at Eliades anoterede bibliografi er forkortet, men til gengæld forsynet med henvisninger til skandinaviske publikationer. Bibliografien i bind 1 er udarbejdet af Tim Jensen, og i bind 2 af Vagn Duekilde. Et emne- og sagregister vil fremkomme i bind 4.

De religiøse ideers historie er som nævnt en guldgrube for den interesserede danske læser, og det vil primært sige den skare, som deler Eliades *positive* interesse i fænomenet religion. Eliades paradigme er ikke uangribeligt, men hvad enten man kan dele hans universalistiske syn eller ej, må man erkende, at det er

et stort værk, som vil bidrage til en styrkelse af religionshistoriens position som fag, blot skal man være klar over at faget ikke er identisk med Eliade. I sandhedens interesse bør det vel nævnes, at de religionshistorikere, som er kritiske over for Eliade, alle er blevet inspireret ved læsning af Eliades værker.

Noter

1. Se R.J.Z. Werblowsky, "Histories of Religion", *Numen* 26, 1979, 250-255, med bl.a. henvisning til den fremragende serie *The Religious Life of Man*, hovedredaktør F. Streng. En kritisk oversigt over større religionshistoriske værker findes hos Kurt Rudolph i *Theologische Literaturzeitung* 98, 1973, 402-418.
2. Eliades program fremgår bl.a. af flere afsnit i hans *The Quest, History and Meaning in Religion*, Chicago 1969. Nærværende anmelder arbejder på en kritisk introduktion til Eliade for et dansk publikum.

Jeppes Sinding Jensen

Mag.art.

Institut for filosofi/Afdeling for religion

Odense Universitet